

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Стаття присвячена сучасним проблемам європейської інтеграції України. Розглянуто категорії глобалізації й модернізації як процеси соціальної трансформації. Проаналізовано можливі моделі розвитку країн за умов глобальної модернізації. Особливу увагу приділено необхідності реалізації моделі випереджального розвитку як фактору євроінтеграційної стратегії України. Розглянуто варіанти подальшого співробітництва між Україною та Європейським Союзом у нових геополітичних умовах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Глобалізація, модернізація, європейська інтеграція, Україна.

Невід'ємною складовою суспільно-економічного розвитку України виступає її євроінтеграційний курс. Роль та місце нашої країни у новій архітектурі Європи визначатиметься здатністю України максимально використати нові можливості та знайти адекватні відповіді на виклики розширення ЄС. Для досягнення цієї мети Україні слід вирішити два завдання: 1) прискорити економічні реформ; 2) знайти нову модель співробітництва з розширеним Євросоюзом [8].

Згідно з проголошеним Україною *принципом конструктивної інтеграції*, трьома базовими завданнями, розв'язання яких віддзеркалює специфіку євроінтеграційної стратегії України, визначено: 1) реалізацію *стратегії випереджального розвитку*, яка має забезпечити щорічні темпи зростання ВВП на рівні не нижче 6—7 % (у 1,5—2 рази вищі, ніж загалом у країнах ЄС), істотне подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та державами-членами ЄС; 2) опанування *інноваційної моделі структурної перебудови та зростання* з метою істотного підвищення конкурентоспроможності української економіки, утвердження України як високотехно-логічної держави; 3) цілеспрямоване забезпечення *рівня та якості життєвих стандартів*, адекватних стандартам ЄС, подальше формування в

Україні середнього класу, що гарантує стабільність та демократизацію суспільства, значне обмеження загрозової диференціації доходів населення та подолання бідності. На жаль, Україна поки ще відстає по всіх цих напрямках. Не викликає сумніву, що українська економіка потребує певної модернізації.

Енциклопедія глобалістики визначає глобалізацію й модернізацію як процеси соціальної трансформації, причому **глобалізація** трактується як новий *всесвітній*, а **модернізація** (незахідних країн) — як *локальний* процес соціальної трансформації. Класична модернізаційна теорія характеризує модернізацію як перехід із традиційного суспільства в сучасне. *Традиційні суспільства* є історично першими. Це суспільства, що відтворюють себе на основі традиції й легітимації і мають джерелом активності минуле, традиційний досвід. У ході модернізації відбувається перехід до *сучасного суспільства*. Воно містить у собі, насамперед, корінну відмінність від традиційного — орієнтацію на інновації — та інші характерні для нього риси.

Класичне розуміння модернізації є гранично жорстким і вимагає взаємопов'язаних *змін усіх характеристик традиційного суспільства на сучасні*. Проте, оскільки класична модернізація сьогодні не здійсненна й незахідні країни вирішують власні завдання, не прагнучи наздогнати західний зразок, що сам перебуває в стані трансформації, *модернізація перестала бути провідним процесом соціальної трансформації на всесвітньому рівні*. Її місце зайняла є глобалізація, а модернізації окремих суспільств виступає сьогодні її наслідком. За цих умов з'явилися *нові неklasичні теорії модернізації*.

1. **Постмодернізаційна теорія розвитку**. Постмодернізацією називають перехід традиційного або сучасного суспільства в постсучасне. Останнє будується шляхом об'єднання рис двох перших: традиції й інновації, світського характеру соціального життя й визнання релігійності в культурі, циклічності й поступальності в розвитку, колективізму й індивідуалізму тощо. Прикладом подібного суспільства зазвичай називають Японію. Сьогодні ця теорія непопулярна, витиснута новими теоріями модернізації.

2. **Транзитологія** вважає занадто складним завдання класичної модернізації й занадто туманним завдання постмодернізації і вимагає досягнення тільки двох параметрів модернізації: демократизації й ринкових відносин. Її виконання так само залежить від культурних передумов, як і здійснення класичної модернізації. Ця теорія, популярна зовсім недавно, зазнає різкої критики з боку багатьох вчених, аж до стверджувачів про «кінець транзитології».

3. **Теорія сталого розвитку**, яка вважає, що перед небезпекою всесвітньої катастрофи країни повинні визнати успішним тільки той розвиток, що зважає на необхідність стабільності, зменшення екологічних і інших ризиків. Ця теорія відіграє сьогодні одну з головних ролей при плануванні соціально-економічного розвитку більшості країн світу.

4. **Теорія макдональдизації** виходить з того, що модернізаційне завдання непомірно важке й для багатьох суспільств просто непосильне. Економічна ефективність, калькуліруемість процесу й результату, передбачуваність наслідків певних дій і технологічно оснащений контроль за поведінкою — такі прості вимоги більш досяжні більшістю країн, чим суворі вимоги модернізації. Макдональдизація як спрощена модернізація апробована в мережі ресторанів «Макдональдс», але вона може здійснюватися в освіті, медицині, соціальній сфері, приносячи із собою деякі навички, але разом з тим гранично спрощуючи завдання модернізації.

5. **Національні моделі модернізації** уникають такої спрощеної універсальності. У них стверджується, що модель доганяючої модернізації сьогодні не працює через зміни самого Заходу й глобалізації як провідного процесу всесвітньої трансформації. Країни постмодернізаційного розвитку після бурхливого росту впали в стагнацію; країни, вестернізовані без модернізації, такі, як Єгипет і Філіппіни, перебувають у серйозній кризі. Багатьом країнам, на думку С. Хантінгтона, досить досягнутого рівня вестернізації й пройдених кроків класичної модернізації для того, щоб перейти до національної моделі розвитку. Фахівці з проблем модернізації відзначають, що Захід у сучасних умовах не може розглядатися як єдиний для всіх зразок розвитку. Тому варто затверджувати безліч модернізацій.

6. **Азіатські моделі модернізації**, наприклад, Південної Кореї, відповідають двом попереднім моделям: національній моделі модернізації, здійснюваній на певному рівні вестернізації, переходу до реформованого лібералізму, який би забезпечував соціальну ринкову економіку й залишав би в суспільстві сфери, непідвласні ринку. Якщо в Європі утверджується соціальний лібералізм (тому що ідея належить соціал-демократам), то тут — ліберальний соціалізм (оскільки мова йде про реформу неолібералізму). Україні ближче цей корейський шлях через слабкість громадянського суспільства, недосконалість демократії й ринку та ліберальної ідеології. Але при цьому він потребує конкретизації й створення модернізаційного проекту.

Глобалізація — *об'єктивний процес*, як би ми до неї не ставилися. Тоді як модернізація є в першу чергу *суб'єктивним процесом*, свідомим вибором країни. Глобалізація породжує неймовірний розрив у рівні життя й шансах розвинених і менш розвинених країн, високотехнологічних і менш технологічних. Так, у 1960-х рр. розрив між п'ятьма найбагатшими й п'ятьма найбіднішими країнами був 30:1, в 1980-х рр. — 50 : 1, в 1990-х рр. — 74 : 1. Щодо цього *глобалізація протилежна модернізації*, тому що модернізація наполягає на тому, щоб незахідні країни хоча б до деякої міри могли наздогнати Захід. По суті, у глобальну економіку можуть увійти тільки ті, хто зумів створити унікальний продукт для світового ринку або зумів зробити якийсь украй необхідний продукт по найдешевшій ціні. Вхідження в глобальну економіку здійснюється *шляхом технологічного прориву*, шляхом винаяткової творчої можливості геніїв, які створюють такий прорив [2, с. 191—194].

Перед Україною стоїть завдання саме такого прориву. Поєднання теоретичного та практичного досвіду з національними особливостями країни дозволить розробити концепцію, яка дасть змогу забезпечити високі темпи економічного розвитку. З точки зору довгострокової перспективи економічного зростання сьогодні формується чотири групи постсоціалістичних економік.

Перша група — це «наздоганяючі» країни. До неї відносять країни, які здатні підтримувати протягом довгого періоду темпи зростання, що не менше, ніж удвічі, перевищують темпи зростання ВВП розвинутих країн. Для порівняння беруть темпи зростання країн Європейського Союзу. Можна припустити, що в майбутньому темпи зростання країн ЄС залишаться на рівні близько 2,5 %. Це означає, що для того, аби опинитися в групі «наздоганяючих» країн, необхідно протягом найближчих десятиліть зберігати середній темп зростання на рівні близько 5 %.

До **другої групи** відносять країни, які здатні підтримувати темпи зростання на рівні країн ЄС або перевищувати їх на незначну величину. Темпи зростання в цій групі будуть на рівні 3 %, змінюючись у межах від 2 до 3 %. У результаті ці країни не будуть наблизитися до рівня, який вже досягли розвинуті країни, або цей процес відбуватиметься дуже повільно. Беручи до уваги різницю в початкових рівнях та абсолютних показниках, розрив постійно збільшуватиметься. Також збільшуватиметься відстань між цією групою країн і «наздоганяючими» країнами.

Третя група — це «країни, що відстають», які не здатні проводити успішну трансформацію, темп зростання яких у довго-

строковому періоді є значно нижчим, ніж у країнах ЄС. Довгостроковий рівень зростання в цих економіках не перевищує 2 %. Національний дохід у країнах цієї групи зростає, але в довгостроковому періоді таке зростання є надто малим.

Четверта група — це *країни-лідери*. Країни цієї групи демонструють середньорічний темп зростання, що втричі перевищує темпи зростання ЄС і становить близько 7,5 %. Такі темпи зростання будуть наближати країни цієї групи до рівня розвитку країн ЄС [13].

Зазначимо, що проведення структурних реформ у сучасних умовах може бути успішним лише в рамках *моделі випереджального розвитку*. Випереджаюче зростання — це таке економічне зростання, темпи якого майже втричі перевищують відповідний показник розвинутих країн, що ґрунтується на структурно-технологічній модернізації з урахуванням постіндустріальних тенденцій, його основою і рушійною силою є гуманізація, а метою — підвищення добробуту населення.

За 2000—2005 рр. середньорічне зростання ВВП в Україні складало 7,4 %. У 2005 р. темпи економічного зростання тимчасово знизилися й склали 2,4 %, проте вже у 2006 р. вони досягли 7,3 %, а у 2007 р. — 7,6 %. Таким чином, оскільки середньорічне економічне зростання за останні 8 років в Україні майже у 3 рази перевищує відповідний показник розвинених країн (а саме ЄС), таке зростання можна вважати *випереджальним*. Важливим завданням на нинішньому етапі є забезпечення таких темпів зростання економіки й надалі [5, с. 155—162]. Очевидно, що в умовах світової фінансової кризи це завдання виглядає вкрай проблематичним. Проте економіка ЄС теж зазнає впливу кризи. Тому збереження певного співвідношення у темпах розвитку України і ЄС цілком можливо.

Розробка моделі випереджального розвитку України передбачає пошук нової моделі співробітництва з розширеним Євросоюзом, надання відносинам Україна — ЄС нової якості. На сьогодні відносини між нашою країною і Євросоюзом регулюються Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), яка була підписана у 1994 р. й набула чинності у 1998 р. Звісно, з того часу на європейському континенті відбулися певні зміни. Тому було прийнято ще ряд документів, регулюючих відносини між Україною та Європейським Союзом. Важливе місце серед них займає План дій Україна — ЄС (в рамках європейської політики сусідства) [7], який конкретизує відносини між Україною та Євросоюзом і встановлює певні пріоритети подальшої співпраці, сприяє розробці та реалізації стратегій та заходів,

спрямованих на забезпечення економічного зростання та соціального зближення, зростання життєвого рівня та захисту навколишнього середовища, забезпечуючи тим самим досягнення довгострокової цілі сталого розвитку [10, с. 177].

Протягом всього періоду існування незалежної України в тій чи іншій формі відбувалося співробітництво між нашою країною і Європейським Союзом. У результаті цього досягнуто певних результатів. Так, Євросоюз на сьогодні — найбільший фінансовий донор України. ЄС надає допомогу Україні у проведенні інституційних реформ. Позитивна динаміка спостерігається і в сфері інвестиційного співробітництва України з ЄС. Останні роки характеризуються поступовим поглибленням торговельно-економічного співробітництва між Україною та Євросоюзом, що супроводжується стабільним нарощуванням обсягів взаємної торгівлі. У 2006 р. ЄС вийшов на першу сходинку і став найбільшим зовнішньоторговельним партнером нашої країни, його частка в зовнішній торгівлі України склала 32,3 % проти 30,3 % у 2005 р. Загальний зовнішньоторговельний оборот України товарами та послугами з країнами ЄС у 2006 р. сягнув \$30,6 млрд, що на 26,9 % (або на \$6,5 млрд) більше, ніж у 2005 р. У 2007 р. на експорт у 27 країн Євросоюзу припало 28,3 % вітчизняного товарного експорту [11, с. 8].

Але стратегічним завданням України залишається набуття нею повного членства в ЄС, тому сьогодні Україна веде діалог з європейською стороною про нову довгострокову політику. Для здобуття в майбутньому Україною дійсного членства в ЄС потрібний сценарій, який би передбачав *певні етапи інтеграції України в ЄС*. Одним з перших етапів в ньому було зазначено отримання Україною статусу країни з ринковою економікою. Як відомо, у грудні 2005 р. Євросоюз визнав за Україною цей статус. В 2008 р. Україна виконала ще одне своє завдання — вступила до СОТ. Наступні необхідні етапи — створення зони вільної торгівлі, набуття асоційованого членства в ЄС.

У 2008 р. закінчується дія чинної Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Нова рамкова Угода (у термінології ЄС—нова посилена угода) повинна повною мірою враховувати зміни, які відбулися в Україні і самому Європейському Союзі з 1994 р., стан та потенціал стосунків Україна — ЄС, а також врегулювати численні проблемні питання. Угода повинна мати наступні параметри: якісно вищий рівень політичних відносин — мова йде про модель *європейської угоди про асоціацію*; одним з важливих елементів нової рамкової угоди повинна стати

зона вільної торгівлі; не менш важливим елементом мають стати *секторальні домовленості*; Угода повинна також включати положення щодо *інших важливих аспектів* відносин Україна — ЄС: співробітництва у сфері зовнішньої та безпекової політики, юстиції та внутрішніх справ, зокрема візового діалогу й боротьби з нелегальною міграцією [4].

В основу документа закладена нова філософія відносин — політична асоціація та економічна інтеграція. *Політична асоціація* передбачає подальше утвердження в Україні спільних цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Під *економічною інтеграцією* розуміється створення необхідних умов для ефективної участі України у внутрішньому ринку Євросоюзу з поступовим досягненням вільного пересування осіб, товарів, послуг і капіталу, вільною конкуренцією та свободою економічної діяльності [1, с. 19].

Розробка концепції і основних положень нового базового договору почалася ще у 2006—2007 рр. У результаті переговорів та консультацій України з європейською стороною і роботи над новим документом на початок вересня 2008 р. його політична частина була майже готова, чого не можна сказати про економічну. Незважаючи на цей факт, українські політики заговорили про можливість підписання політичної частини угоди як рамкового документу. Великі надії в цьому плані покладалися на XII самміт Україна-ЄС, який мав відбутися в Євіані, а пройшов у Парижі 9 вересня 2008 року.

Проте ці сподівання не виправдалися, і угода підписана не була: відмова Євросоюзу була пояснена небажанням розділяти загальну угоду з Україною на дві частини — політичну й економічну. На переконання ЄС, договір має бути підписаний як *єдиний документ* [3, с. 10]. Сторони дійшли рішення, що Україна і Євросоюз підпишуть «Угоду про асоціацію» у другій половині 2009 р. На підсумковому брифінгу було заявлено, що зв'язок між Україною та ЄС є достатньо міцним, і озвучено три основних пункти декларації: нова угода між ЄС та Україною буде називатися «Угода про асоціацію»; Україна — європейська країна; ЄС готовий почати переговори про безвізовий режим [6, с. 3]. В той же час підкреслено, що сам статус асоційованого члена не передбачає автоматичного членства в ЄС [12].

Паризький самміт Україна-ЄС чітко показав, що в Києві не вміють мислити на перспективу. Політичні події в Україні ледве не привели до блокування єврочиновниками надання Києву європейської перспективи в рамках нової угоди. Тільки завдяки тита-

нічним зусиллям українських дипломатів сторони все-таки домовились про те, що назва нового договору буде звучати як «Угода про асоціацію» [12]. Таким чином, хоча політична нестабільність в Україні формально не зупиняє переговори, на ділі негативно відбивається на процесі: європейські партнери все менше вірять у спроможність Києва брати на себе серйозні зобов'язання. Отже, Україна повинна зробити певні висновки й нарешті зрозуміти, що процес інтеграції до ЄС слід розглядати в першу чергу в контексті внутрішньоекономічної та внутрішньополітичної ситуації в країні.

Так чи інакше, розробка нового базового договору між Україною і ЄС, зокрема його економічної та секторальної частин, що в подальшому включатиме також положення про створення зони вільної торгівлі, залишається одним із головних пріоритетів діяльності всіх гілок влади нашої країни.

Для подальшого покращення взаємовідносин та співробітництва України з Європейським Союзом необхідно розуміння наступних положень: реалізація курсу на європейську інтеграцію України є невід'ємним елементом внутрішніх реформ, спрямованих на економічне зростання, підвищення рівня життя народу, розвитку демократії, становлення громадянського суспільства, забезпечення гарантій верховенства права, свободи слова, захисту прав і свобод людини, зміцнення національної безпеки; поглиблення співробітництва з Європейським Союзом є важливим елементом зміцнення стабільності та безпеки на європейському континенті; курс на поглиблення співробітництва України з ЄС стимулюватиме проведення внутрішніх економічних і політичних реформ, сприятиме суспільному прогресу та розбудові соціально орієнтованої економіки України [9]. Лише враховуючи це Україна зможе реалізувати свою євроінтеграційну перспективу.

Література

1. *Веселовський А.* Щодо укладення нового базового договору між Україною та ЄС // *Економічний часопис*. — 2007. — № 7—8. — С. 19—20.
2. *Глобалистика: Енциклопедія* / Гл. ред. *И. И. Мазур, А. Н. Чумаков*; Центр научних и прикладных программ «*ДИАЛОГ*». — М.: *ОАО Издательство «Радуга»*, 2003. — 1328 с.
3. *Долгий договор* // *Експерт*. — 2008. — № 26. — 30 июня — 6 июля. — С. 10.
4. *Економічне зростання України та європейська перспектива.* Виступ Представника України при ЄС, Посла *Р. В. Шпека* на Українському Інвестиційному Форумі Адама Сміта 22—24 травня 2006 р. // <http://www.kmu.gov.ua>

5. Лизун М. Моделі економічного зростання світової та української економіки // Журнал європейської економіки. — 2006. — Том 5 (№ 2). — Червень. — С. 154—163.

6. Педосенко А. Ассоциация не вышла // Экономические известия. — 2008. — № 159(922). — 10 сентября. — С. 3.

7. План дій Україна — Європейський Союз. Європейська політика сусідства // http://ieac.org.ua/index.php?id=15&ch_id=16.

8. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році». — Економіст. — 2004. — № 3. — Березень. — С. 41—42.

9. Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом. Постанова Верховної Ради України // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2986.htm>

10. Шнирков О. І. Торговельна політика ЄС у концепціях сусідства // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 50. Частина 1 (у двох частинах). — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2004. — С. 177.

11. Эксперт. — 2008. — № 9. — 3—9 марта. — С. 8.

12. Янина И. Ющенко разочарован Европой // Взгляд. Деловая газета. — 2008. — 9 сентября // <http://www.vz.ru/politics/2008/9/9/205956.html>

13. Kolodko, Grzegorz W. «Structural Reform and Economic Growth in 2002-03», 2003.

Стаття надійшла до редакції 29 грудня 2008 р.

УДК 339.7.012

Ю. М. Руденко, канд. екон. наук, доцент
кафедри міжнародних фінансів,
С. В. Янікін, аспірант
кафедри міжнародних фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У статті перш за все розглядається поняття такого явища, як глобальна фінансова нестабільність. Далі детально розглянуто чотири способи, варіанти подолання фінансової нестабільності, які зустрічаються у профільній літературі.